

Üstün Yetenekli/Zekalı Çocuk İle Yaşamak

Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi (<http://yayim.meb.gov.tr>)

Prof.Dr.Ayşegül ATAMAN*

Prof.Dr.Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Öğretim Üyesi-ANKARA

Erişkinlerin arkadaşlığı

Üstün çocuklar kendi yaşlılarıyla arkadaş olmaksızın, ailedeki yetişkinlerle ya da diğer yetişkinlerle iletişim içinde olmaktan mutluluk duyabilirler. Bu tür bir seçim ve bağımlılığın çeşitli sebepleri olabilir. Örneğin; üstün yetenekli/zekalı çocuk bu niteliğinden dolayı bir huzursuzluk içindeyse yetişkinlerle ilişki kurmayı yaşlılarına yeğler ve bundan da mutluluk duyar. Hatta böyle bir çocuk, ailesini en iyi arkadaş olarak kabul edebilir.

Üstün yetenekli/zekalı çocuk çoğu zaman bazı şeyleri oldukça iyi bir şekilde çıkarabilir fakat bilişsel olarak neyi ne kadar anladığı ile ilişkili becerileri kazanmada eksiklikler yaşayabilir. Bundan dolayı da amaçlarına ulaşmada yetişkinlerin yardımına ihtiyaç duyabilir.

Risk almanın önemi

Bazı yetişkinler, çocuklarının kendilerinden daha az risk alır oluşlarını şanslı bir durum olarak görürler. Bu durum en azından fiziksel birtakım zorluklarla karşı karşıya gelindiğinde oldukça olumlu bir şekilde gözükmeye rağmen yeni bir aktivite ile karşılaşan üstün yetenekli/zekalı çocuk bir adım geri çekilebilir ya da denemek bile istemeyebilir. Bunun sebebi bu çocukların kendilerini fazlaca eleştirmesi ve çoğunlukla kendilerinde eksik olan yönleri bulup çıkarmasıdır. Kendilerine olan güvende eksiklik yaşayan bu çocuklar, bir şey hakkında tamamen bilgi sahibi olmak yada onun nasıl çalıştığına dair net ve kesin bir bilgiye sahip olmak ihtiyacı içindedirler. Bir söz vermeden önce onunla ilgili pek çok şeyi bilmek zorunda olduklarını düşünürler.

Bazı üstün zekalı çocuklar, yeni şeyler denemeye çekinirler; yanlış yapmaktan, hatalı olmaktan, aptal durumuna düşmekten çok fazla korkarlar. Diğer çocukları yeni şeyleri gerçekleştirirken gözlemlemeyi tercih ederler. Model alarak öğrenmeyi benimserler. Başarısız olmaya karşı aşırı bir korku geliştiren bu çocuklar kendini daha rahat ve iyi hissetmesi konusunda aileden ve öğretmenlerinden destek almaya ihtiyaç duyarlar. Bir şeyi ilk denemede yapmamak, utanılacak ve başarısız sayılacak bir durum değildir. Başarısız olmak, ya da hata yapmak, hiçbir zaman insanı güvenilmez bir kişi yapmaz.

Ailenin bu gibi durumlarda olumsuz konuşmalardan kaçınması gerekir. "Bu, asla işe yaramayacak." gibi cümleler, çocuğun kendi hayal gücünü kullanmasını engeller. Aile ve öğretmenin çocuğun ortaya çıkardığı işi takdir etmesi gerekmektedir. "Bunu başarmak için gerçekten çok çaba sarf ettiğini görebiliyorum." gibi cümlelerle çocuğu cesaretlendirmek gerekmektedir. Çocuğa her zaman, denemesi ve sonuçta ne olduğunu görmesi için fırsatlar verilmelidir.

Çocuğun belli riskleri alarak yeni şeyler öğrenmesine izin vermek gerekmektedir. Gerekirse öğretmen ya da anne bunun için model olur. Çocukların pek çoğu, yetişkinlerin birtakım becerileri çok çabuk edindiklerini düşünürler. Çocuk ve yetişkin elele vererek yeni bir spora başlama, yeni bir sanat formunu yaratmak ya da yabancı bir dil öğrenme gibi atılacak olumlu bir adımı oluşturur. Pek çok yeni şeyi aile, çocuğu ile birlikte deneyebilir. Çocuğa yardımcı olmanın bir başka yolu da her sorunun bir tek doğru yanıtının olmadığı gerçeğini çocukla paylaşmaktır. Bu

bağlamda işe, aşağıdaki sorulardan başlayabilirsiniz.

- Evimizi daha nasıl geliştirebilir, güzelleştirebilirsin?
- Millî piyangoda en yüksek ikramiyeyi kazanırsan ne yaparsın?
- Sence yaşamak için en ideal yer neresidir? Neden?
- İdeal bir okul sence nasıl olmalıdır?

Bir komedyene sahip olmak

Üstün yetenekli/zekâlı çocukların genellikle espri yetenekleri oldukça gelişmiştir. Dünyayı anlama becerileri oldukça yüksek seviyededir ve bu nedenle uygun espriyi rahatlıkla yakalayabilirler. Şakalardaki önemli noktaları rahatlıkla fark ederler. Bu durum, hem duydukları hem de kendi yaptıkları şakalar için geçerlidir. Bunun yanında diğer çocuklar, bu özel noktaların bir kısmını kaçırabilirler. Böyle bir durumda çocuklar diğerlerinin şakayı anlamamasından dolayı kendilerini kötü hissedebilirler. Bazı çocuklar sırf bu nedenden dolayı erişkinlerin arkadaşlıklarını tercih edebilirler. Bu çocuklar sözcüklerle oynayıp birtakım espriler üretirler. Bir aile erişkinlerin anlayabileceği esprileri çocuğunun 4 yaşından itibaren anlayabildiğini bildirmiştir.

Az da olsa bazı durumlarda, üstün yetenekli/zekâlı çocukların espri anlayışları rahatsız edici bir duruma gelebilir. Bunun önüne geçilmesi için çocuğa, insanların küçük düşürülmekten veya utandırılmaktan hoşlanmadıkları söylenmelidir.

Hızlı ve derin öğrenenler

Genellikle üstün yetenekli/zekâlı çocuklar temel becerileri normal çocuklardan daha hızlı ve daha iyi öğrenebilirler. Öğrenilen yeni bilgiler için daha az tekrara ve alıştırmaya ihtiyacı duyarlar. İlgilendikleri bir etkinliğin, tekrar tekrar üstünden gitmek, onlar için oldukça sıkıcı olabilir ve kolaylıkla güdülenmelerini kaybederler. Bunun sonucunda dikkatsizlik nedeniyle hatalar yapılabilir, özenilmemiş defterler ya da bitirilmemiş ödevlerle karşı karşıya kalınabilir. Bazı öğretmenler, bu durumu motivasyon eksikliğine bağlayıp bunu çocuğa karşı kullanırlar. Örneğin, “Senin üstün yetenekli olduğunu düşünmüyorum, sen normal bir sınıf ödevini dahi yapamaz durumdasın.” gibi.

Üstün yetenekli/zekâlı çocukların farklı alanlara ilgisi vardır. Belli bir zaman diliminde belirgin bir konu üzerinde yoğunlaşırlar. Çok erken yaşlarda, ilgilendikleri konu üzerinde özelleşebilirler.

Çocuklar, önemle üstünde durdukları konudan başka birine atlayabilir ve ilgilendikleri konuda bir adım daha ileri gitmek isteyebilirler. Bu durum, gün geçtikçe daha da zor bir hâl alabilir. Örneğin, yetişkinler dinazorların sevimsiz olduğunu düşünürken çocuk, bir gün eve bir kertenkele ile gelebilir. Bir aile son çare olarak duruma el koymak için kesin kural koymayı plânlamıştır. Kural şöyledir: “Anne ve babanın izni olmadan eve kesinlikle bir canlı getirilmez”. Ancak çocuk, resimlerle veya filmlerde gördüğü canlılarla yetinmemekte ve gerçek canlılarla beraber olmak istemektedir. Söz gelimi trafik kazasında araba çarpması sonucu ölen hayvan leşlerini de iç organları üzerinde incelemeler yapmak amacıyla eve getirmektedir.

Zeki öğrencilerin çoğu proje başlatmaktan hoşlanırlar. Hobi ve koleksiyona düşkünlüdürler. Birtakım bilgilere kendi başlarına ulaşmayı ve bu bilgileri kendi başlarına öğrenmeyi severler. Zaman zaman üstesinden gelemeyecek kadar yüklü programlarda çalışmak isteyebilirler. Bir ortaokul öğrencisi insanların tarihi hakkında proje yapmak istemiş ve zaman dilimini ilk canlının ortaya çıkışı ile günümüz

arasında almıştır. Bu çok geniş bir başlık olduğundan, yapılması gereken sadece özel bir zaman dilimi içindeki insan gelişimini incelemektir. Böylelikle öğrenci tüm etkinlikler içinde yok olmadan özel bir konu ile ilgili araştırmasını rahatlıkla sürdürebilir. İçerik olarak geniş bir yelpazeye dağılmış konuların araştırılmasında öğrenciler çok güçlük çekerler. Öğrenciler, konu başlığını basamaklara bölmede güçlük yaşarlar. Bir alandaki çalışma ve araştırma bittikten sonra diğerine atlanması gerektiği konusunda bilgilendirilmeye ihtiyaç duyarlar. Bu noktada öğretmenlerin öğrencilere yardımcı olması gerekmektedir. Bu nedenle öğrencinin, proje alırken ve seçerken mantıklı bir çerçeveye oturmasına dikkat edilmelidir. Projenin bir kısmını alan öğrenci işini başarı ile tamamladığında pek çok şey öğrenmiş olacaktır. Unutulmaması gereken husus, bir projenin en zevkli tarafı onun araştırma ile ilgili olan bölümüdür. Proje belirlenirken çocukların özellikle ilgilendikleri konular göz önünde bulundurulmalıdır. Proje süreci öğretmenler tarafından dikkatle sorgulanmalıdır.

Konu seçiminde olduğu gibi projenin bitirilme tarihi noktasında da çocuğa yardımcı olunmalıdır. Yapılacak çalışmalar, hiçbir zaman son ana bırakılmamalıdır. Konu olarak özel bir noktadan giriş yapan öğrenci konuyu bölümlere ayırarak her bir basamağı ne zaman yapacağı konusunda kendine bir zaman tablosu çıkarmalıdır. Bu zaman tablosunun tüm çalışmalar esnasında oluşturulmasına, kullanılmasına ve buna sadık kalınmasına hem öğretmen hem de anneler tarafından dikkat edilmelidir.

Aşırı duyarlık

Üstün yetenekli çocuklar, her yaş diliminde birtakım problemlerin net ve kesin olarak farkındadır. Yüksek farkındalık ve gözlem kabiliyetleri sayesinde savaş, açlık, gücü kötüye kullanma, şiddet gibi olumsuz birtakım davranışlar ya da olaylar hakkında korku geliştirebilirler. Özetle, tüm dünya problemleri hakkında kaygı duyabilirler. Bu çocuklar çok erken yaşta dahi bu noktalardaki hassas tutumları yüzünden kendilerini olumsuz, üzgün ve çaresiz hissedebilirler. Bu çocuklar, yaşlarıyla kıyaslandıklarında onların fazlasıyla şiddet ve nükleer savaştan çok korktukları ve çekindikleri saptanmıştır. Şiddetten çekinmelerinin ve sakınmalarının bir sebebi de medyada gördükleri çocuk kaçırma, terörizm, cana kastetme gibi ölümle sonuçlanan kazalar hakkındaki haberlere tanık olmalarıdır.

Bunların yanında bu çocukların farklı ek korkuları da olabilir. Bunların arasında ölüm, hastalık, hamilelik, düşük yapma, iş bulamama, arkadaş bulamama, yalnız kalma, sevilmemeye ve zihinsel yetersizliği olma gibi konular sayılabilir.

Erken yaşta olmalarına rağmen bu çocuklar ölümün farklı boyutlarının farkında olabilirler. Ölümün anlamını sorgulayabilirler ve ölme konusunda bir takıntıya sahip olabilirler. Ölümle ilgili birtakım dramatik sahneleri drama şeklinde oynayabilir veya kaza ile ölmüş bir canlıyı gömmek için eve getirebilirler.

Ölümün doğal bir süreç olmasına karşılık aile bireylerinin bunun üstesinden gelmesi oldukça zordur. Çoğu yetişkinler ise çocuklarla konuşmaktan kaçınırlar. Bunun sonucu olarak çocuklar, suçluluk gibi uygun olmayan hislere kapılabilirler. Çocukların sorularına yetişkinler tarafından büyük bir açık yüreklilikle cevap verilmelidir. Çünkü konuşulmadığında çocuklar, doğru olmayan çikarsamalarda bulunabilirler.

Üstün zekâlı çocukların bu yüksek duyarlılığı onları sosyal yaşantıdan biraz uzaklaştırabilir ve hatta kendilerinde yanlış bir şey bile olduğunu düşünebilirler. Bu yoğunluktaki duyarlılık, hem olumlu hem de olumsuz etkilere neden olabilir. Bunu belirleyen kritik nokta, çocuğun algılaması ve verdiği dönütle ilgilidir.

Üstün yetenekli/zekâlı çocuklar ilgilendikleri konularda oldukça uzun bir süre dikkatlerini toplayabilirler. Bununla birlikte benzer bir durum, ödevlerin tamamlanmasında gerçekleşmeyebilir. Çocuk ödevlerini tamamlamadan önce zaten

kendi sevdiği konuyu içeren kitaplarıyla, bilgisayarıyla ya da projesiyle yoğun olarak ilgilendiğinden ailesinin onu yemeğe çağırdığını duymayabilir. Bu durum onun ailesini göz ardı etmesinden ya da duymazdan gelmesinden değil çağırıldığının farkında olmayışındandır. Eğer çocuk, çağırıldığını duymazsa, nazik bir kucaklama ya da dokunmayla onu uyarabilirsiniz. Bunun yanında gözlerine bakarak etkilemek de mükemmel sonuç verir. Bağırıp çağırmak genellikle aileleri amaçlarına ulaştırmadığı gibi çocuklarının da duyarsızlaşmasını sağlar. Bağırma alışkanlığı olan ailelerin çocukları genellikle bu durumda görmezden gelme davranışını kazanabilirler.

Bireylerin kaygı ve huzursuzlukları, programları önceden plânlayarak ve bunu uygulayarak biraz daha azaltılabilir. Büyük olasılıkla ailedeki yetişkinler birbirinden “Şu kitabı yerine koy.,” “Hadi şimdi alışverişe gidiyoruz” gibi anlık yönergeler yerine “Saat 3’te alışverişe çıkmak zorundayım.” gibi içinde emir bulunmayan ve bilgi barındıran yönergeler duymaktan hoşlanırlar. Bu durumda aile, benzer formdaki cümleleri kendi çocuğu için de kullanmalıdır. Örneğin; bir yerden ayrılmak gerektiğinde anne şöyle bir cümle kurarak çocuğun kendi davranışlarını ayarlamasını sağlayabilir: “Ayrılmadan 10 dakika önce sana haber vereceğim”.

Bazı zamanlarda çocuk kendini duyuşsal uyarın bombardımanına tutulmuş gibi hissedebilir. Çocuğu bu duygudan kurtarmak için onun rahatlamasını sağlamalıdır. Söz gelimi evde daha sessiz ve sakin bir köşeye gitmesi için yönlendirilmelidir. Anne babalar evlerinde çocuğun huzurlu olabileceği özel bir yer hazırlamalıdır. Üstün zekâlı çocuklar, özellikle görme, ses ve çevreden gelen pek çok uyarana oldukça hassastır. Doğadan, müzikten ve renklerden derin bir şekilde etkilenirler. Çocuğu kişinin göremediği ufak noktaları ve ayrıntıları onlar yakalayabilir. Güven ve huzur veren bireylerle olmaya gereksinimleri vardır. Bazı çocuklar, uykuya dalmada problemler yaşayabilirler. Bunun sebebi de zihinlerinin aşırı yüklenmesidir. Onlara sürekli uyarın sağlayan kitap, televizyon gibi araçları bırakmamalarıdır. Bazen, hemen uykuya dalarlar fakat gecenin bir yarısında zihinleri pek çok güzel düşünülerle dolu olarak uyanırlar. Bu gibi durumlar için aile, çocuğun baş ucunda kayıt cihazı bulundurabilir. Böylelikle ertesi gün bu harika fikirlerini kaybetmeyeceğini ya da unutmayacağını bilen çocuk, rahatlamış bir şekilde uykusunu sürdürecektir.

Zihinsel yükün belli aralıklarla boşaltılması gerektiğinden, birtakım rahatlama tekniklerine yer verilebilir. Bununla birlikte fiziksel egzersizler zaman zaman öylesine rahatlatıcı olur ki çocuklar bu durumu alışkanlık hâline getirebilirler. Bunun nedeni, ağır egzersizlerden beyin, kasların ağrısını hafifletmek için çıkardığı morfin benzeri maddelerdir. Bu maddeler beyin tarafından doğal bir şekilde üretilir. Bu maddelerin verdiği rahatlığı hisseden çocuk, yeniden ağır egzersiz yapmak için motive olmuş olur. Eğer bu durum yoğun bir şekilde yaşanır fizik egzersizlerinin uygulamasında aşırıya kaçılmış olur. Aile böyle bir durumla karşılaştığında çocuğun dengeyi sağlaması için ona egzersiz plânları yaparak yardımcı olması gerekmektedir. Ayrıca onu yeni oyunlar öğrenmesi, yeni arkadaşlıklar edinmesi ve böylelikle rahatlaması için yönlendirmelidir.

Çocuklar için rahatlama teknikleri

Çocuğa zihnini bir noktada yoğunlaştırıp meditasyon yaparak rahatlamasını öğretebilirsiniz. Örneğin; açık bir zihnin tamamen kendine dönük bir şekilde bütün dış uyarınlardan uzak, kendi içinde bir tutarlılık ve rahatlık sağladıktan sonra, içindeki düşünceleri yönlendirmeye izin verilebilir.

• Bir rahatlama pozisyonunda nefes alışları sayma çift etkiye sahiptir. Bu egzersiz hem rahatlamayı hem de pek çok fikrin peşinde koşan zihnin biraz daha kontrol altında tutulmasına yardımcı olur. Çocuğun birden başlayarak 10’a kadar nefes alıp verişini saymasını sağlayın. Bu egzersize çocuk kendini rahat hissedinceye kadar devam edebilir. Aile, yeterince rahatlama sağlanmıyorsa, çocuğa sayma olgusunu tekrar ettirebilir.

• Çocuğun rahatlaması için farklı bir fiziksel etkinlikten de yararlanılabilir. Onu yatar ya da oturur bir durumda gözleri kapalı ve rahatlamaya hazır bir pozisyon almasını sağlayabilirsiniz. Daha sonra tüm kaslarını ayaktan başa olacak şekilde teker teker kasıp daha sonra da serbest bırakmasını isteyebilirsiniz. Böylelikle çocuk farkında olmadan gündelik hayatında vücudunun bir noktasını istemsiz olarak kastiğinde bu duyguyu hatırlayarak derhal gevşeyecektir.

Düzenli olmak veya olmamak

Üstün yetenekli/zekâlı çocuklar, her zaman düzenli ve tertipli olmayabilir. Dağınıklık ve karışıklık için geliştirdikleri özel bir toleransları vardır. Bu çocuklar, yarınlara enerji krizini çözebilirler ama bugün aradıkları bir kalemi bulamayabilirler. Odalarında yarı tamamlanmış projeler, lego şehirler, pul koleksiyonları ve pek çok farklı ilgi alanına dair eşyalar vardır. Ödev kâğıtlarının temiz ve düzenli olarak verilmesi bu çocuklar için öncelikli öneme sahip şeyler arasında sayılmaz. Benzer bir şekilde odalar da bu kurala katılır. Aslında derli toplu olmanın standardı kişiden kişiye değişmektedir. Üstün yetenekli/zekâlı çocuklar genellikle eşyalarını atmaktan nefret ederler. Örneğin, güzel bir kaya parçasını nerede, nasıl ve ne zaman bulduklarını çok net hatırlamakla birlikte ertesi gün okula götürmek zorunda oldukları kitabı bulmaları uzun bir süreyi alabilir. Gözlemleri oldukça keskindir ve detaylar konusunda da farkındalık seviyeleri oldukça yüksektir. Eğer etraflarında bir şey kayıp ve eksikse bunu hemen fark ederler. Ailelerin bu noktada çocuğun haklarına saygı göstermesi gerekir. Ona ait olan eşyalar odada yer kaplıyor diye bir torbaya doldurulup atılamaz.

Büyük bir çoğunlukla okullar, zamanı kullanma ve düzenli olma becerilerini öğretmez. Bundan dolayı ailelerin bu noktada verecekleri destek çok önemlidir. Örneğin, aileler haftalık ya da aylık “Neleri saklamak istiyorum?” oturumları düzenleyebilirler. Çocuğun okula ait birtakım notlarını ya da onun için önemli olan pek çok şeyi atmak istememesi doğaldır. Bununla birlikte aile, bu notları belli bir konu başlığı altında düzenli tutmasını ve her birinin belli bir konu başlığı altında dosyalanıp özel yerlerde saklamasını sağlayabilir.

Düzeni sağlamak için kutulardan, dosyalama sistemlerinden yararlanılabilir. Üzerindeki etikete konu adı veya numara veren çocuk, bunları düzgün bir şekilde saklamalıdır. Ayrıca okul yaz tatiline girdiğinde aile tekrar “Bu sene hakkında neler hatırlamak istiyorum?” oturumu düzenlemelidir. Geçmiş yıla ait ne tür belgelerin saklanacağı ve hangilerinin atılacağı hakkında çocuğun bir karara varması gerekmektedir. Proje çalışmalarının bir portfolyo içinde saklanması sayesinde, ileride öğretmenlerin onu daha iyi değerlendirmesine olanak tanıyacak bir sistem de kurulmuş olur. Çocuğun eşyalarını saklamak için kutulardan yararlanılacaksa onun yaratıcılığını kullanarak kutuyu bir sanat eseri hâline dönüştürmesine olanak verilebilir. Bu kutular dolduğunda yeniden düzenleme için uygun zaman gelmiş demektir.

Çocuğun kendisinin örgütlediği bir alanının göreceli olarak daha az dağınık olmasına yardımcı olunmalıdır. Bu durumda aileler birtakım kurallardan yararlanabilirler, örneğin; “Cumartesi sabahı hiçbir şey yerde durmamalıdır”. Odada içecek kutularının bulundurulmasına izin verilmez. Çocuğun günlük kullandığı eşyalar, günlük olarak yerlerine kaldırılır.

Erken okuyanlar

Bazı üstün yetenekli/zekâlı çocuklar okumayı kendi başlarına öğrenirler. Genellikle bu çocukların ne zaman ve nasıl okuma kodunu söktükleri konusunda herhangi bir fikrimiz olmayabilir. Bununla birlikte erken okuma hiçbir zaman üstün zekâlılığın bir göstergesi değildir.

Bazı çocuklar okumasını 3 yaş gibi erken bir dönemde öğrenirler. Bu çocukların

bazılarına okuma konusunda aileleri, kreşteki öğretmenleri ya da bakıcıları yardımcı olmuştur. Diğer üstün yetenekli/zekâlı çocukların ise farklı alanlarda ilgileri olabilir ve okuma onlar için öncelikli konular arasında sayılmayabilir. Ana okullarında ya da birinci sınıfta okumasını öğrenemeyen bir öğrenci üstün zekâlı olamaz gibi bir etiket kullanılmamalıdır. Benzer şekilde de okul öncesi okumayı öğrenen çocuklara üstün zekâlı etiketi konmamalıdır.

Erken okuyan çocuklarda dili ustalıkla kullanma, erken çocukluk döneminde uzun süreli dikkat, sembollerin uygun biçimde kullanılması, erken neden-sonuç ilişkisini bulma becerilerinin toplamı, çocuğun üstün olduğuna dair kanımızı etkileyecek ip uçlarından sadece bazılarıdır. Çok yüksek seviyede üstün zekâlı olan çocuklar, 4 yaşın altında okumasını öğrenebilirler. Bu tür çocuklarla çalışan okul öncesi kurumlar, onun gelişimine ve ihtiyaçlarına bağlı olarak kendi programlarını ayarlamak zorundadırlar.

Üstün yetenekli/zekâlı çocukların bir kısmı, okul öncesinde okumayı öğrenirken diğer bir kısmı ise birinci sınıfın sonunda hâlâ okumayı sökememiş olabilir. Çocuğu zekâ kuramından da destek alarak çocukların belli zekâ alanlarında farklı seviyelerde oldukları söylenebilir. Okumasını geç öğrenen üstün yetenekli/zekâlı çocuğun çok daha farklı alanlarda yaşıtı bireylerden olumlu bir şekilde farklılaştığı gözlemlenecektir.

İletişim

Pek çok üstün yetenekli/zekâlı çocuk çevresiyle iş birliği içindedir, sosyaldır ve sevilir. Çoğunlukla lider olarak görülür. Ailelerin bu çocukları olumlu bir yöne doğru yönlendirmelerinde fayda vardır. Aksi durumda, çete liderlerinin aslında pek çoğunun üstün yetenekli/zekâlı çocukların olduğu unutulmamalıdır. Bu tür çocuklar, büyük bir şanssızlıkla bir şekilde olumsuz olarak yönlendirilmişlerdir.

Üstün yetenekli/zekâlı çocukların ailelerinin çok daha şanslı olduğu ve bu ailelerin işlerinin çok daha kolay olduğu kanısı yanlış bir inançtır. Aslında bu durum, aileler için oldukça zordur. Bu çocukların çok daha fazla kaynağa ihtiyaçları vardır. Benzer şekilde aile içinde çok daha fazla iletişim içinde olmaya ihtiyaç gösterirler. Aileleri, çocuklarının okul sonrasında ve hafta sonunda ne yaptıklarını yakından izlemek zorundadır. Bu çocukların kimlerle arkadaşlık ettiği oldukça önemlidir. Aileler, çocuklarının arkadaşlarını arayarak kedilerini tanıtmalı ve aileler arasındaki ilk iletişim başlatılmalıdır.

Zaman içinde pek çok çocuk ailelerinin kendi hayatlarına daha az karışmasını ister. Bu ilişki diplomatik bir şekilde her zaman sıcak tutulmalıdır. Yaşıtların oluşturduğu grupların etkisi her çocuk üzerinde inanılmaz bir baskının oluşmasını sağlayabilir. Örneğin; belli bir zamana kadar hem davranışlarının hem de akademik başarısının çok yüksek olduğu bir kız çocuğunun davranışları okul başarısı tam zıt yönde değişmiştir. Aile durumu “Sanki kızımız değil de evde bir yabancı ile birlikteymiş gibiyiz.” diyerek duygularını paylaşmıştır. Bu gözlemden bir süre sonra ise aile, kızlarının madde bağımlılığı hakkında bilgi sahibi olmuştur. Aile, yaşam ortamını pozitif bir havaya sokmalıdır. Örneğin; eve pizza ısmarlamalı, içecekler hazırlanmalı, belki de hep birlikte bir film seyredilmelidir. Bu şekilde olumlu bir atmosferin sağlandığı evlerde çocuk zamanının bir kısmını evde geçirme eğilimi gösterecektir.

Ana babaların üstün zekâlı ya da üstün yetenekli çocuğun sahip olduğu özelliklerini en üst düzeyde geliştirebilmesini sağlamak için, şu önerileri yerine getirmesi gerekmektedir;

- Çocuğunuzun sorduğu soruları büyük bir sabırla ve büyük zevkle yanıtlamaya hazır olunuz.
- Çocuğunuzun sorduğu sorulardan yola çıkarak onu ilgilendiği konuları araştırmaya

yönlendiriniz.

- Zihinsel büyümesi kadar, fiziksel ve toplumsal becerilerini geliştirmesini teşvik edin.
- Çocuğunuzun, zihinsel gelişimleri ne olursa olsun tüm diğer akranları ile geçinmeyi öğrenebilecekleri ortam hazırlayınız.
- Çocuğunuzu asla, diğer çocuklarınızla veya akranları ile kıyaslamayın.
- Çocuğunuzu, üstün zekâlı olduğu için değil, çocuğunuz olduğu için seviniz.
- Çocuğunuz için evde uyması gereken kurallar ve ölçütleri onunla birlikte belirleyin, eşler arasında tutarlılık olmasına özen gösteriniz.
- Asla evin PATRONU olmasına izin vermeyin, ancak kararları almada katılımını sağlayın ve mutlaka evde sorumluluklar ve görevler almasını sağlayınız.
- İlgi, yönelim ve isteklerini belirleyebilmesi için seçenekli ortamlar hazırlayınız.
- Başarılarını abartmayınız ve küçümsemeyiniz.
- Beklentilerinizi çok aşağı ya da çok yukarıda tutmayınız.
- Çocuğun ilgi ve üstünlük gösterdiği dallarda ana babalar yetersiz kaldığınız zaman, el verdiğinizde özel ders, kurs vb. kolaylıkları sağlayınız.

PROBLEMLERİN ÜSTESİNDEN GELME

Üstün yetenekli/zekâlı çocukların özelliklerinin güçlü yönleri ile bağlantılı olabilecek olası problemler

Güçlü yönler olası problemler;

Bilgileri çok çabuk kazanabilir. Diğer çocukların ona kıyasla öğrenme hızları yavaş olduğundan sıkılabilir ve rutin işlerden hoşlanmayabilir.

İşsel güdülenmeye ve yüksek bilişsel düzeye sahiptir. Oldukça meraklıdır. Zaman zaman erişkinlerin utanabilecekleri sorular sorabilirler. Yönlendirmeye karşı gelebilirler. İlgilendikleri pek çok farklı konu vardır.

Soyut şeyleri kavramlaştırma ve sentez yapma becerisine sahiptirler. Problem çözmekten ve bilişsel etkinliklerden hoşlanırlar. Detayları atabilir ve istemeyebilirler. Alıştırma yapmaktan hoşlanmayabilirler. Öğretim sürecini sorgulayabilirler.

Neden-sonuç ilişkisini kolaylıkla bulabilirler. Duygular gibi bire bir mantıklı olmayan konuları kabul etmekte zorluk yaşayabilirler. Kültürel ilişkilerde ve kader gibi soyut konularda aşırı mantıklı olduklarından uyumsuzluk yaşayabilirler.

Gerçeği severler ve ona ulaşmak isterler. Adil olmaktan hoşlanırlar. Pratik olmakta güçlük çekebilirler. İnsanlıkla ilgili konularda kaygı taşırlar.

Bazı şeyleri organize etmekten, insanları yönlendirmekten, pek çok şeyi sistemleştirmekten hoşlanırlar. Birtakım kuralları katı kullanmaları onların dışardan kaba, zorba veya patronumsu gözükmesini sağlayabilir.

Kelime dağarcıkları çok geniştir ve pek çok alanda geniş bilgiye sahiptirler. Bazı durumlardan kaçınmak için kelimelerden yararlanırlar. Uygun olmayan durumlarda

kelimeleri kendi amaçlarına ulaşmak için kullanabilirler.

Eleştiri yapma becerisine sahiptirler, yüksek beklentileri vardır. Fazlaca hem kendilerini hem de diğer bireyleri eleştirirler. Bu eleştirilerde aşırıya kaçabilirler. Kendilerini fazlaca eleştirdiklerinde cesaretleri kırılabilir ve kendilerini depresif hissedebilirler.

Güvenilir gözlemcilerdir. Ender durumları da her zaman için olasılık dahilinde görürler. Yeni deneyimlere oldukça açıktırlar. Zaman zaman bir noktaya aşırı yoğunlaştıklarında hayatlarının geri kalan kısmını unutabilirler.

Oldukça yaratıcıdırlar. Pek çok şeyi kendi yöntemleriyle ve yeni bir metotla yapmayı severler. İstemeyerek de olsa bazı plânların akışını ya da kaderini etkileyebilirler ve bunun ardından farklı ya da sıra dışı etiketini alırlar.

Kendi sevdikleri ve seçtikleri alanda çok uzun süre dikkatlerini toplayabilirler. Davranışlarını bir amaç doğrultusunda gerçekleştirirler. Çok kararlıdırlar. Böyle bir konsantrasyonun kesilmesine karşı olumsuz düşünürler. Gündelik rutinleri yerine getirmede zorlanabilirler.

Diğer bireylere karşı oldukça hassas ve empatik davranabilirler. Başkaları tarafından kabul görür olma isteği içindedirler. Kendilerinin eleştirilmesine ya da arkadaşları tarafından kabul görmeme konusunda kaygıları vardır. Diğer insanların da benzer değer yargılarına sahip olduklarını umarlar. Başarıya ve fark edilmeye ihtiyaçları vardır.

Yüksek enerjileri vardır. Oldukça dikkatlidir ve belli bir noktada yoğun bir şekilde zihinsel ve bedensel eforlarını gösterebilirler. Aktif olmadıklarında kendilerini oldukça kötü hissederler. Diğer bireylerin de programlarını bozabilirler. Sürekli uyaran açlığı içindedirler.

Bağımsızdırlar, bireysel çalışmaktan ve kendilerine dayanmaktan hoşlanırlar. Arkadaş ya da ailelerinin onlara direktif vermesinden hoşlanmazlar.

Esprî yetenekleri kuvvetlidir. Esprî yeteneklerini olumsuz ve incitici kullanabilirler. Organize olmakta güçlük çekebilirler. Sürekli uyum göstermekte zorlanabilirler. Durumlardaki olağan dışı tarafları görebilirler. Yaptıkları espriler arkadaşları tarafından anlaşılmadığında kızabilirler. Dikkat çekmek için esprilerde aşırıya kaçtıklarında sınıfın palyaçosu hâline dönüşebilirler.

Üstün zekâlı çocukların aileleri yanında eğitiminde görev alacak öğretmenlerin de dikkate alınması gereken bu özelliklerin, sınıf ortamında nasıl uygulanabileceği hususu üzerinde de biraz durmak gerekmektedir. Ancak,

Üstün zekâlı çocuklar için özel eğitim önlemlerinin alınmamış olması nedeniyle, olağan eğitim ortamları içinde düzenlemelerin yapılması zorunlu hâle gelmiştir. Bu düzenlemelerin sınıf öğretmeni tarafından yapılması gerekmektedir. Olağan sınıflarda uygulanabilecek önlemler şöylece belirlenebilir:

1. Öğretmen sınıfında yukarıda belirtilen özelliklerde çocuklarla her semtte ve her sosyoekonomik tabakada karşılaşabilir. Ancak çok üstün olanlarla tüm öğretmenlik süresince ancak bir kez karşılaşabilir.
2. Bu özellikler, öğretmeni paniğe düşürmemelidir. Çünkü, üstün zekâlı çocuğun öğretmenin de mutlaka üstün zekâlı olması gerekmez. Normal bir öğretmen, çeşitli açılardan üstün zekâlı çocuklara kaynaklık ve önderlik yapabilir.
3. Sınıftaki üstün zekâlıların tümü, sınıf çalışmalarına karşı istekli ve ilgili olmayabilir.

Bunun nedeni sınıf etkinliklerinin yeterince uyarıcı olmamasından olabilir. Bunu gidermek için, proje çalışmaları, ilgi alanlarını çeşitlendirme ve daha üst konularla programı derinlemesine ve dikey zenginleştirme yapması gerekir. Konuların sunumunda ve öğrenilmesinde tekrara dayalı anlatımlardan, ödevlerden rutin iş ve görevlerden kaçınmak gerekir.

4. Sınıfta bu öğrencilere daha zor soruların sorulması, yeni fikirler üretmelerine fırsat tanınması gerekir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, yanıt vermede diğer çocuklara öncelik verilmesinin üstün zekâlı çocukları dersten ve okuldan soğutabileceğini unutmamak gerektiğidir.

5. Derslerle ilgili olarak araştırma ağırlıklı ek ev ödevlerinin verilmesi gerekir.

6. İlgilendikleri alanlarda proje çalışmaları yapmasına ve sınıf arkadaşlarına sunarak paylaşmasına olanak tanınmalıdır. Uygulaması hemen pratik olmayan ya da hemen olası görülmeyen yaratıcı fikirlerini dinlememek, ertelemek ya da ret etmek çocuğun zihinsel kapasitesini geliştirmesini engeller.

7. Çalışmaları, grupları ve sınıf oyunlarını yönetmelerine fırsat tanınmalıdır.

8. Sınıf düzeyini temel almaksızın konularda kendi hızlarına göre ilerlemelerine fırsat tanınmalıdır. Bu konuda teftiş yapan denetçilerin de uyarılması ve bilgilendirilmesi gerekmektedir.

9. Üstün zekâlı çocukların ihtiyaçları karşılanırken çeşitli sorunlar ortaya çıkabilir. En önemli sorun, öğrencilerin zihinsel yeteneklerinin büyük farklılıklar göstermesidir. Sınıflar yükseldikçe, zihinsel yetenekler açısından söz konusu değişkenlikler artar. Tıpkı ayrı hızla yarışan otomobillerin yol uzadıkça aralarındaki mesafenin açılması gibi, zihinsel gelişme hızları biri birinden farklı olan çocukların aralarındaki fark da okulda geçen süre uzadıkça artar.

Üstün zekâlı çocukların olağan okul programlarına yerleştirilmesinde özellikle öğretmenlerin seçimi oldukça önemlidir. Bu nedenle çocuklar okula kayıt ettirilmeden önce aşağıda belirtilen özellikleri taşıyan öğretmenleri aramak ve bu öğretmenlerle öğretime başlamak önerilebilir.

Öğretmen Özellikleri;

- Kapsamlı bir meslek tecrübesine ve yapılan hataları kabul edebilme yeteneğine sahip olma.
- Her şeyi bildiğini sanan ve kendisini bütün bilgilerin kaynağı olduğunu iddia eden bir sınıf öğretmeni bu çocuklarla başarısızlığa uğrar.
- Öğretmenin “ bilmiyorum” diyebilmesi gerekir.
- Çocuğu uygun kaynaklara yönlendirebilmelidir.
- Geniş bir tecrübeye sahip olmalıdır.
- Benlik duyguları güçlü, iradeleri yüksek olmalıdır.
- Kendilerine değer verir ve güvenirlir.
- Diğer kişilere ve özellikle öğrencilerine değer verir, önemser ve saygı duyar.

- Ortalama üstü zekâya sahiptirler.
- Esnek, yeni fikirlere açık, entellektüel, edebiyat ve sanat konularına ilgili, bilgisini geliştirmeye hevesli.
- Baskı ve zorlama yerine, yol gösterici, rehber kişilerdir.
- Demokratik, işbirlikçi, yenilikçi, deneyimlerde hoşlanan bireylerdir.
- İmgelem gücünü ve üretkenliği destekleyen, saygı duyan ve espiri yapmaktan hoşlanan bireylerdir.

Kaynakça:

- Walker, Y. S. The survival guide for parents of gifted kids. Free spirit publishing Inc. Minneapolis, US, 2002.

- Ehrlich, Virginia, Gifted Children. A Guide for parents and Teachers. Trillium Press. 1989.

- <http://yayim.meb.gov.tr> (Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi)